

FRANCE STUKL

PODOBAR JANEZ GOSAR STAREJŠI (1830—1887)
S POSEBNIM OZIROM NA ŠKOFJO LOKO Z OKOLICO
IN SELŠKO DOLINO

O podobarju Janezu Gosarju ni dosti pisanega. Tam, kjer bi njegovo ime najprej pričakovali, v Slovenskem biografskem leksikonu, ni omenjen, čeprav je bil ob svojem času cenjen in je ohranjenih veliko njegovih del.

Še največ podatkov o njem sem našel, poleg lastnega raziskovanja na loškem ozemlju, v umetnostnozgodovinskem oddelku SAZU.¹ Tam izpisani podatki o njegovem delu so predvsem iz starejše literature, ki je njegova dela sproti navajala (največ Zgodnja Danica).

Gosar je bil tipičen lokalni podobar, ki je hodil za zaslužkom po raznih krajih. Poznamo ga kot slikarja slik, fresk, kot izdelovalca oltarjev, kipov, spovednic, prižnic, okvirov za slike itd. Na slike se je ponekod podpisal J. Gosar iz Dupelj, kar me je napotilo, da sem ga pričel iskati najprej v domači župniji.

Rojen je bil 22. aprila 1830 v Spodnjih Dupljah št. 56, kot pove Status animarum.² Po domače se reče pri hiši pri Vaznikarju. Leta 1854 se je poročil z Marijo Jeglič. Imela sta več otrok. Umrl je 3. novembra 1887. Očetovo tradicijo je nadaljeval sin Janez, rojen 26. marca 1866. Ta se je pozneje preselil v Ameriko, se na stara leta vrnil in v domovini umrl. Hišo je Gosar mlajši prodal Snedičevim, katerih last je še danes. Današnji gospodar je zadnjega Gosarja še poznal. Povedal je tudi, da je Gosar mlajši zaposloval več pomočnikov, med njimi tudi nekega Čadeža iz Poljanske doline. Delali so po vsej Sloveniji. V Statusu je najti tudi nekega Janeza Gosarja, kajžarja in podobarja, ki je umrl 3. novembra 1873 star 57 let. Verjetno je bil kak stric Gosarja starejšega.

Pri hiši se še danes pozna, da je bila dolga leta last podobarjev. Vežna vrata so rezljana, po sobah so bile stene poslikane (naslikano je bilo podobarsko orodje), ograja na stopnicah je rezljana, nad hlevsko fasado je v niši Florjanov kipec itd. V Statusu so ime Gosar pisali kot Goissar ali tudi Gasser. To ime kaže na poreklo iz zgornjega dela Selške doline (okolica Sorice). Tudi dejstvo, da je toliko del ohranjenih v Selški dolini, kaže, da so se predniki morda preselili prav od tod.

Za naše raziskave je zanimiv Janez Gosar starejši. Kje se je učil, niti ne vemo. Prvo znano datirano delo je bila poslikava podružne cerkve sv. Mihaela v Zgornjih Dupljah, kjer je (bil leta 1914) na slavaloku napis: S pomočjo božjo in svetiga Mihaela me je pre naredila soseska inu dobrotniki v letu 1845. Zmalal Janez Gosar iz Dupelj v letu 1849.³ Verjetno vseh naročil ni obvladal sam, ampak je imel sodelavce. Pri Sv. Lenartu je v farni kroniki zapisano, da sta delala skupaj s sinom Janezom.⁴ Gotovo so poznejša dela nekatera v celoti delo

sinovih rok, saj imamo takih primerov dovolj, kjer se očetova obrt skupaj z imenom podeduje (prim. Bradeško).

Kot smo že omenili, je literatura o Gosarju stara. Mnoge njegove ostvartve so danes uničene in jih iz teh starih podatkov ne moremo preveriti. Obstajale pa so in to nam dosti pove, saj so dokumentirane.

Gosar je precej delal v domačem kraju in v okolici. Leta 1872 je preslikal Kuharjevo znamenje.⁵ Sam je dal postaviti Vaznikarjevo znamenje. Verjetno so po njegovem načrtu naredili Boltarjevo znamenje, ki ga je on tudi poslikal.⁶ V župni cerkvi v Dupljah je leta 1874 izdelal veliki oltar s slikami in svetniki. Pozneje, leta 1882, je izdelal tudi shrambico za olje in zunanja zakristijska vrata.⁷ V Strahinju je v podružnici sv. Miklavža verjetno njegov veliki oltar in obadva stranska.⁸ Na Jezerskem je napravil naslikan oltar.⁹ Na Ravnem pri Jezerskem je v podružnici poslikal slavolok in izdelal tabelno sliko Izgon iz templja.¹⁰ V Cerkljah je njegovo Petričevo znamenje.¹¹ Kulis za božje grobe in okvirov za križev pot ne bi niti omenjali.

Na Dolenjskem je izdelal leta 1887 božji grob za Ribnico, dekoracijo pa je naslikal Jebačin.¹² V Velikih Laščah je v župni cerkvi na steno naslikal lep oltar Janeza Krstnika.¹³

Gosar mlajši je še več potoval, zato ni nič čudno, če ga je pot zanesla tudi v Ameriko. Zgodnja Danica iz leta 1894 poroča, da je Gosar mlajši stanoval nekaj časa na Travniku št. 13 v Gorici.¹⁴ Na Placuti v Gorici je naslikal sv. družino na stropu župne cerkve. »Slikar dela tukaj že dve leti v splošno zadovoljstvo in kojega počaščujejo prečastita cerkvena upravištva z mnogimi naročili, je osobito na cerkvenem polju — mojster hvale in priporočevanja.«¹⁵ V dveh letih tukajšnjega bivanja je umetnik izdelal mnogo cerkvenih podob in portretov, izmed katerih so kot mojstrski umotvori posebne omembe vredni: Janez Krstnik, Frančišek Asiški, umirajoči Jožef, blaženi Didak (za kapucinsko cerkev o. p.), Sv. družina, Žalostna mati božja. Slike kinčajo glavne oltarje cerkva na Goriškem. Zato ni nikakor čudno tukajšnje obžalovanje odhoda g. Gosarja, ki se je te dni stalno preselil v Celje.«¹⁶

V Posavju ga srečamo v kapucinski cerkvi v Krškem, kjer je fresko poslikal vso cerkev. V velikem oltarju je prenovil sliko Matere božje, v stranskem oltarju pa sv. Antona. Prenovil je tudi križev pot. Na novo je naslikal smrt sv. Jožefa v stranskem oltarju. Slika je signirana in datirana v leto 1897.¹⁷

V župni cerkvi v Rečici ob Savinji je leta 1896 poslikal vso notranjščino.¹⁸ Za župno cerkev sv. Štefana pri Žusmu je istega leta izdelal križev pot po Führichu.¹⁹

Če se preselimo nazaj na Primorsko, ga najdemo v Libušnjah, kjer je za župno cerkev naslikal sv. Tomaža, sv. Ano in Frančiška Asiškega. V Vipavski dolini je v Črničah v župni cerkvi sv. Križa leta 1895 naslikal oltarno podobo sv. Frančiška Asiškega pod križem po Murillovem originalu. Njegova je tudi slika Jezusovega krsta.²⁰ V podružnici sv. Mihaela v Selu pri Batujah je naslikal farnega patrona, se podpisal in sliko datiral l. 1895.²¹ Kaže, da je rad obiskoval samostane, ki so si ga med seboj priporočali — Celje, Krško, Pazin. V Pazinu je v frančiškanskem samostanu naslikal križev pot, sv. Ano, Janeza Nepomuka in Zadnjo večerjo za samostansko obednico. Njegova je tudi prižnica s slikami 4 evangelistov in Kristusom.²² Še zdaleč niso naštetna vsa dela, razvidno pa je le, do kam je segal njegov vpliv.

Vrnimo se nazaj h Gosarju starejšemu. Zanimivo je, da srečamo na loškem ozemlju le njega in to severno od Loke in v Selški dolini ter v Loki sami. V Poljansko dolino ni zašel, kar je razumljivo zaradi premočnega vpliva Šubičeve delavnice, ki je s svojimi deli zalagala tudi del Selške doline, kljub številnim domačim podobarjem (Grohar, Peternelj, Drol, Grošelj itd.). Pri kapucinih v Loki je bil gost vsakih nekaj let, kakor hitro je bilo treba kaj popraviti. Leta 1865 je prenovil veliki oltar, leta 1866 oba stranska. V loretanski kapeli je poslikal oltarno steno.²³ Največje delo pa je poslikava Frančiškove kapele. Iz kronograma je razvidno, da je bilo pozidanje oziroma povečanje kapele gotovo leta 1878.²⁴ Žal zapisi v samostanski kroniki za ta leta manjkajo, vendar delo samo nesporno izpričuje Gosarjev čopič. Oltarna slika sv. Frančiška pod križem je verjetno njegova kopija po Murillovem originalu. Oltarna arhitektura je le naslikana. S pravim horror vacui je poslikal tudi arhitekturne dele kapele, pilastre itd. z dekorativnimi elementi.

Podjetni starološki dekan Franc Kramar je leta 1863 pričel z zidavo nove župne cerkve na Fari. Zidava je hitro potekala, opremljali pa so cerkev dalj časa. Za veliki oltar je Gosar izdelal tabernakelj, vendar le lesene dele, ostalo pa sta dopolnila kipar Zajec in slikar Wolf.²⁵ Gosar je izdelal tudi okvire za križev pot (danes ni več na tem mestu) in 4 spovednice, okrašene z rezbarijami.²⁶ Kramar je želel, da bi imela cerkev vse oltarje kamnite, vendar mu je zmanjkalo denarja, zato je naročil Gosarju, da mu izdelata stranska oltarja sv. Štefana in Roženvske Marije iz hrastovega lesa, za 3000 gld. Dokončanja del

Oltar roženvske Marije v Stari Loki
Foto: Fr. Stukl

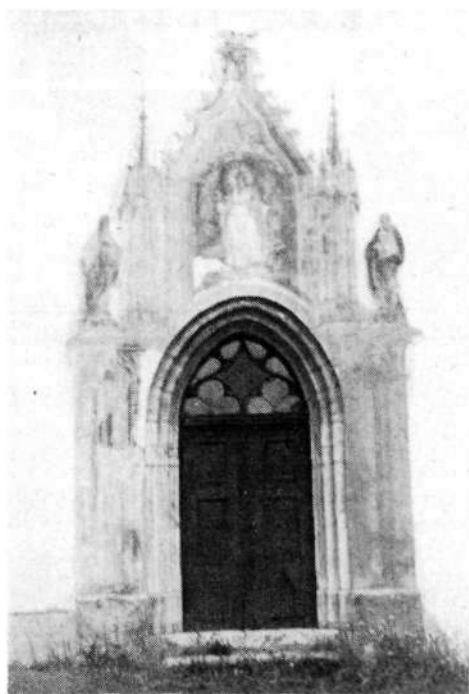
Stranski oltar Matere božje v Stari Loki
Foto: Fr. Stukl

Kramar ni dočakal, ker je bil povišan v stolnega kanonika. Sam pravi: »Pozneje postavljena oltarja sem šel gledat. Marsikaj je Janez po svoji glavi naredil, npr. nekatere podobe so premarogaste, kar mi ni ugajalo, ali kaj hočemo!«²⁷ Nekatere kipe za oba oltarja je Gosar uporabil stare. Marija je po izročilu stara čez 300 let. Narediti jo je dal vitez, ki ima nagrobnik v tej oltarni niši (M. Petschocher, umrl l. 1656). Današnja kipa sv. Dominika in sv. Helene na istem oltarju pa sta iz Bidetove kapelice v Stari Loki, od koder ju je prestavil sem pokojni župnik dr. Janez Veider.

Na poti proti Crngrobu je leta 1862 Gosar poslikal znamenje na Pšen hribu.²⁸ Freska je predstavljala Beg v Egipt. Žal je pred leti nekdo znamenje na novo preslikal. Nova slikarija je delno odstranjena, vendar je original skoraj uničen.

V Crngrobu je naslikal okoli južnega portala neogotsko krogovičje z Madono na vrhu. Njegov je tudi ogromni sv. Krištof na zahodni fasadi zvonika iz leta 1863.²⁹

V letih 1860/61 je dal Kramar predelati podružnico pri Sv. Duhu. Novi slavolok so močno zvišali, na slavoločno steno pa je Gosar naslikal Marijino kronanje. Na plitek obok prezbiterija je naslikal nebo s sv. Duhom v podobi goloba. Veliki zlati oltar je sicer predelal Tome iz Št. Vida, vendar je oltarno sliko Binkošti izdelal Gosar leta 1862. Na južni zunanjsčini je naslikal podobnega Krištofa kot v Crngrobu, le manjših dimenzij.³⁰

Slikarski okras južnega stranskega portala
v Crngrobu

Foto: Fr. Stukl

Zvonik v Crngrobu z Gosarjevim Krištofom

Foto: Fr. Planina

V Železnikih je Gosar izdelal dva večja stranska oltarja za leta 1874 novo sezidano cerkev.³¹ Levi oltar Brezmadežne močno spominja na oltarja v Stari Loki. Tudi pendant, oltar sv. Jožefa je podobne izdelave. Oltarni sliki obeh oltarjev sta starejši. Brezmadežna je Langusovo delo, vendar so jo ob vdelanju v nov oltar nekoliko priredili in preslikali, sv. Jožef pa je Wolfov.

Baročno zasnovano fasado župne cerkve na Zalem logu je Gosar poslikal že leta 1861. V posamezne niše je postavil naslikane svetniške figure. Leta 1870 je slikal v notranjščini slavolok in obok prezbiterija.³² Freska predstavlja Rešnje telo. Je še nekako baročno koncipirana in prav gotovo njegovo najboljše delo v Selški dolini. Leta 1871 je izdelal še božji grob, ki je danes razbit in nekompleten.

Zaliloška podružnica na Suši je bila gotova leta 1877.³³ Zunanjščina centralno usmerjene cerkvice je v detajlih podobna starološki cerkvi. Fasado je s svetniškimi figurami poslikal Gosar, razen figure Kristusa, ki je delo Štefana Šubica.

Kot univerzalnemu podobarju so mu zaupali na Suši izdelavo obeh stranskih oltarjev in tabernaklja na velikem oltarju. Veliki oltar je Zajčevo delo, oltarne slike v vseh treh oltarjih pa so Wolfove. Gosarjeva izdelka sta po arhitekturi popolnoma podobna Zajčevemu velikemu oltarju.

V letih 1854—1857 so popolnoma prezidali cerkev sv. Valentina na Jarčjem brdu. Oba stranska oltarja sta le naslikana na zid. Delo izdaja Gosarja. Levi

Poslikava kapele sv. Frančiška v kapucinski cerkvi v Skofji Loki, naslikana oltarna arhitektura Foto: Fr. Stukl

Značilna kapelica z Gosarjevo poslikavo na Češnjici Foto: Fr. Stukl

oltar prikazuje Marijo zavetnico s plaščem, desni pa sv. Jakoba. Ob vznožju svetnika je naslikana veduta okrog Sv. Valentina. Kolorit in način slikanja neogotskih okraskov spominjata na freske v Frančiškovi kapeli pri loških kapaucinih, le da je to delo starejše in bolj okorno, nastalo je gotovo že konec petdesetih let.

Še največ podatkov o Gosarjevem delu v Selški dolini zvmemo iz župne kronike pri Sv. Lenartu. Leta 1883 sta skupaj s sinom Janezom poslikala kapelico pred cerkvijo. »Leta 1883, 7. rožnika zvečer pride malar Janez Gosar iz Dupelj s svojim sinom. Od 4 zjutraj sta delala — 30. rožnika. Sin mu je nadomestoval zidarja.« (Pri freskah, o. p.) Leta 1885 sta naredila prav tam nov tabernakelj. Delala sta večkrat še pozno v noč, da je bil kmalu gotov. Zaračunala sta 170 goldinarjev. Leta 1886 sta pričela popravljati oba stranska oltarja, vendar sta bila oltarja v tako slabem stanju, da sta jih raje popolnoma predelala. Pri tem delu jima je pomagal še pomočnik Janez Partelj iz Kranja. Zgodnja Danica poroča,³⁴ da je oba stranska oltarja Uršule in Marjete ter križev pot izdelal Gosar, tako je vse skupaj predelal. Cerkev pri Sv. Lenartu je bila med vojno porušena in se nam je do danes ohranila le slika nekronane brezjanske Marije iz leta 1886, ki je bila v enem od oltarjev in pa močno preslikan križev pot.

Gosar je poslikal več znamenj v Selški dolini in v Loki. Po zunanjem videzu so si te kapelice podobne, delili pa bi jih lahko na večji in manjši tip. Pri manjšem tipu je kompaktna le zadnja stena, stranski steni in vhod pa so odprti in oprti na stebrih. Ti stebri so včasih iz groha (zelenega vulkanskega kamna). Tak tip majhne kapelice je bil splošno razširjen v tistem času. Zanimivo pove kronika od Sv. Lenarta, da je kapelico pred cerkvijo postavil »Boštjenc«

Del poslikanega oboka v prezbitteriju na Zalem logu

Foto: Fr. Stukl

s Fare (eden od zidarske družine Berčičev v Stari Loki) v veliko nezadovoljstvo domačega vaškega mojstra. To kaže, da je bila za postavljanje teh kapelic posebna ekipa, saj so si primerki med seboj zelo podobni. Tak tip najdemo pri Sv. Lenartu, na Praprotnem, v Železnikih pri mostu na Racovniku, podrli so jo na Zalem logu itd. Reprezentativnejša kapelica te vrste je pri »Frtunovcu« v Stari Loki oziroma v Binklju, ki pa je bila žal pred leti neprimerno preslikana. Večjo kapelico je poslikal Gosar tudi v Selcih.

Kapelici večjega tipa najdemo v Stari Loki in v Karlovcu. Tu je del prostora zaprt, del pa je v obliki odprte lope na stebrih. V Stari Loki je postavljen celo nadstrešni stolpič. Obe kapelici sta votivni in imata na zunanjščini slike požarov. Starološka je bila postavljena leta 1874. Na sklepnem kamnu na portalu nosi letnico. Nad tem kamnom je na napisnem traku napis: »Spomin hudega ognja 1817. leta postavili goreči so Staroločani. Da za vselej odvrnjena b' bla enaka nesreča po mili Mariji in sv. Florijanu 1879.« (Poslikava kapelice o. p.)

Pri karlovški kapelici izdajajo mojstra freske na oboku vežice. Freske na zunanjščini pa so verjetno že poznejše in mogoče delo Gosarjevega sina.

Če strnemo značilnosti Gosarjevega dela, lahko rečemo, da je bil tipičen obrtnik, dokaj sodoben za svoj čas. Vseh naročil prav gotovo ni obvladal sam, saj že iz čisto tehničnega pogleda gre za različna znanja in je zato zaposloval različne mojstre (izdelava spovednic). Najbolj slogovno nesamostojen in vezan na tuje predloge je pri kiparskih izdelkih (pri oltarjih). Iz del je razvidno, da je uporabljal razne stile. Že razmeroma zgodaj se je oprijel neogotike. Najbolj svojstven stil je pokazal pri freskah. Pri večjih kompozicijah se pozna še vpliv baročne kompozicije (Zali log). Posamezne svetniške figure je postavljaj na freskah največkrat v naslikane niše z motivi školjčnega zaključka. Pri ornametu je uporabljal neogotsko krogovičje. Pri izrazu naslikanih likov se poznajo nazarenski vplivi. Gotovo je imel na voljo razne kataloge, ki so vplivali na njegove kompozicije in na posamezne figure. Ljubi lokalne barve, največ modro, rjavo itd. Boji se praznega prostora, zato figure postavlja v naslikane arhitekture, jih obdaja z raznimi rastlinskimi in geometričnimi ornamentami in jih postavlja v (fantastično) krajino. Tehnično so njegove freske solidno izdelane.

O p o m b e

1 Za vpogled v zapiske SAZU se najlepše zahvaljujem dr. Emilijanu Cevcu. — 2 Status animarum, shranjen v župnem arhivu v Dupljah. Ta status navaja tudi Margareto Gossar, rojeno Tonz, leta 1787, in pa Primoža Gosarja, rojenega leta 1872, ki pa se ju ni dalo zvezati v neko (direktno) sorodstvo s slikarjem. Janeza Gosarja, kajžarja in podobarja, umrlega leta 1873, pa omenja prepis rojstne knjige v nadškofijskem arhivu v Ljubljani. — 3 Zapiski SAZU, Stele, CVI, 1914, str. 42—43. Od sedaj dalje citirano le Stele... Kartotečni zapiski so starejšega datuma in niso bili na novo preverjeni, kar se nanaša na izvenloško ozemlje. — 4 Starejša kronika župnije Sv. Lenart nad Lušo, ki je pisana na zadnjih straneh Statusa animarum. — 5 Stele, CVI, 1914, str. 41'. — 6 Stele, CVI, 1914, str. 45'. — 7 Zgodovina fara ljubljanske škofije 1885, str. 138. — 8 Stele, CVI, 1914, str. 46. — 9 Stele, L, 1920, str. 45'. — 10 Stele, I, 1920, str. 41'—43. — 11 Zgodovina fara ljubljanske škofije 1890, str. 76. — 12 Zgodnja Danica, 1892, str. 178 (nadalje citirano — ZD...). — 13 Stele, XC, 1914, str. 40. — 14 ZD, 1894, str. 412. — 15 ZD, 1895, str. 361. — 16 ZD, 1895, str. 401. — 17 ZD, 1897, str. 245; Stele, LI, 1929, str. 36. — 18 A. Stegenšek, Dekanija gornjegrajska, str. 60. — 19 J. Curk, Topografsko gradivo VII, str. 70. — 20 SAZU, Zapiski topografske komisije, 1948, rkp. — 21 SAZU, Zaipski topografske komisije, 1948, rkp.

— 22 ZD, 1889, str. 229 in 237. — 23 ZD, 1866, str. 236. — 24 Kronogram da letnico 1878 = CAPELLA ISTA AEDIFICATA FVIT EX VOTO IOANIS ET IOANAE MOLINARO. — 25 Drobtinice, 1894, str. 154. — 26 Drobtinice, 1894, str. 149; ZD, 1865, str. 128 in 275. — 27 Drobtinice, 1894, str. 154. — 28 J. Veider, Vodič po Crngrobu, str. 55. — 29 Isti, str. 38. — 30 F. Štukl, Topografski zapiski, rkp. — 31 ZD, 1884, str. 333. — 32 ZD, 1870, str. 338. — 33 ZD, 1878, str. 203. — 34 ZD, 1886, str. 246.

Résumé

PEINTRE JANEZ GOSAR LE VIEUX (1830—1887) ET SON OEUVRE À SKOFJA LOKA, DANS SES ALENTOURS ET DANS LA VALLÉE DE SELCA

Janez Gosar le vieux était un peintre local typique. Il est né à Spodnje Duplje où on garde plusieurs de ses oeuvres. Il peignait des tableaux d'autels et des fresques, fabriquait des autels, faisait des sculptures, des confessionnaux, des chaires, des cadres pour les tableaux etc. Il travaillait beaucoup à Škofja Loka et dans ses alentours et dans la Vallée de Selca où l'auteur de cet article situe aussi l'origine de la famille du peintre. L'auteur de l'article cite ces oeuvres et signale en particulier la chapelle de la Vierge de Loretto de l'église des capucins de Škofja Loka. Le fils du peintre, Janez, était peintre lui aussi. Quelques oeuvres sont dues au travail commun du père et du fils.